

НЕКАТОРЫЯ АСПЕКТЫ РАЗВІЦЦЯ КУЛЬТУРЫ ПОЛЬСКАГА ЭТНАСА Ё БССР (МІЖВАЕННЫ ПЕРЫЯД)

С.І. Альшэўская, В.А. Ёцюс
БДПУ (Мінск)

Нацыянальная палітыка савецкай улады адносна палякаў, пражываючых на тэрыторыі Беларусі, у значнай ступені залежыла ад агульна-палітычных абставін і савецка-польскіх адносін.

Па звестках Усеагульнага перапісу 1926 г. на тэрыторыі БССР пражывала 97,5 тысяч палякаў. Роднай мовай карысталіся 37%, беларускай - 47,9% палякаў [9, с.21-22].

Урад Беларусі нацыянальна-культурнай рабоце сярод палякаў надаваў надзвычай важную ўвагу. У 1922 г. пры ЦК КП(б)Б было створана Польскае бюро, а пазней шэраг мясцовых бюро пры Мінскім, Віцебскім, Барысаўскім, Бабруйскім і іншых акруговых камітэтах КП(б)Б. Такія ж структуры дзейнічалі пры Цэнтральным і нізавых ЛКСМБ.

Важную ролю ў культурным жыцці польскай этнічнай супольнасці адыгрывалі нацыянальныя Саветы, якія ствараліся па рашэнню II-ой сесіі ЦВК БССР у 1924 г. Яны дзейнічалі ў месцах найбольш кампактнага пражывання палякаў. І к 1932 г. існавала 36 польскіх сельскіх Саветаў [6, с.41].

Пачынаючы з 20-х гадоў Народны камісарыят асветы БССР надае вялікую ўвагу навучэнню на роднай мове і стварэнню дзеля гэтага спецыяльных устаноў для нацыянальных меньшасцей, а беларуская мова ўводзілася як абавязковы прадмет выкладання. Для арганізацыі гэтай работы пры Народным камісарыяце асветы БССР пачало дзейнічаць Цэнтральнае бюро яўрэйскай і польскай секцый. Колькасць польскамоўных навучальных устаноў павялічвалася даволі хуткімі тэмпамі. У 1922 годзе былі створаны 73 польскія школы з 3532 навучэнцамі, дзе працавалі 111 настаўнікаў [3, с.45].

Пры стварэнні польскамоўных школ паўстала пытанне аб навучанні дзяцей беларусаў-католікаў на польскай мове. На паседжанні кіраўнікоў павятовых аддзелаў народнай адукацыі ў Мінску 27 мая 1921 года было прынята рашэнне аб стварэнні польскіх школ у месцах пражывання беларусаў-католікаў. Але пасля прыняцця ў студзені 1922 г. пастановы СНК БССР "Аб аддзяленні царквы ад дзяржавы і школы ад царквы" і пачатка антырэлігійнай дзяржаўнай палітыкі польскамоўныя школы для дзяцей беларусаў каталіцкага веравызнання пераводзіліся ў беларускія навучальныя ўстановы з выкладаннем польскай мовы як прадмета. Калі ў 1925-26 навучальным годзе ў БССР пераведзена 56 польскамоўных школ, то ў 1927-1928г. - 93. Акрамя іх працавалі 138 польскамоўных школ. Колькасць навучальных устаноў павялічвалася і ў 1931-1932 навучальным годзе мелася 260 школ. Навучальныя ўстановы адчувалі вялікія цяжкасці з падручнікамі, абсталяваннем класаў. Востра стаяла і праблема настаўнікаў. Яе вырашэннем НК БССР з ЦБ польскай секцыі пачалі займацца з 1921г. У Мінску па іх прапанове адчыніліся шасцітыднёвыя курсы па падрыхтоўцы настаўнікаў для польскіх школ, разлічаныя на 60 чалавек. Па ініцыятыве ЦБ польскай секцыі на іх базе быў створаны Польскі педагагічны тэхнікум. У 1927 г. у ім займалася 134 студэнта [5, с.124]. Акрамя тэхнікума існавала польскае аддзяленне пры БДУ і Гомельскім аграпедагагічным інстытуце дзе вялось выкладанне польскай мовы. З арганізацыяй Дзяржынскага нацыянальнага раёна, у 1932 г. дзе быў адчынены Польскі аграрна-адукацыйны тэхнікум на 120 студэнтаў, у вёсцы Станькава - педагагічнае вучылішча. У 1939г. у ім навучалася 110 чалавек [2, с.27].

Немалаважную ролю для перападрыхтоўкі настаўнікаў ігралі спецыялізаваныя курсы з даволі працяглым тэрмінам навучання. Такія двухгадовыя курсы для настаўнікаў польскамоўных школ пачалі працаваць у 1926-1927 навучальным годзе. Такім чынам навучанне дзяцей на польскай мове, падрыхтоўка нацыянальных кадраў педагагічнага накірунку ішло даволі інтэнсіўна.

Разам з развіццём адукацыі, польская супольнасць атрымала магчымасць зрабіць пэўныя крокі ў развіцці літаратуры. Першая польская літаратурная секцыя ўтварылася ў 1925 г. пры Польскім педагагічным тэхнікуме. Актыўныя змены ў гэтым накірунку адбыліся з арганізацыяй у студзені 1928 г. Польскай секцыі БелАПП. У 1929 г. яна аб'ядноўвала 63 чалавека і за год выдала два зборнікі з вершаў і апавяданнямі. У секцыю ўвайшлі пераважна пачынаючыя польскія паэты і пісьменнікі. Акрамя літаратурнай, яны праводзілі актыўную грамадскую працу, выступалі са сваімі творами ў розных гарадах Беларусі. За кароткі тэрмін стварылі 12 літаратурных гурткоў пры польскіх школах, гурткі для рабочай моладзі клуба Р. Люксембург у Мінску, для сельскай моладзі ў Татаршчызне Койданаўскага раёна і інш. [10, с.156-157]. Найбольш вядомымі польскім чытачам Беларусі на той час з'яўляліся творы Г. Жарскага, Гэлены і Цэліны Бабінскіх, Х. Раманоўскай, А.

Гараўскага, К. Мэттэ і інш. Яны друкаваліся на старонках газеты "Орка", "Млот", выступалі на радыё праз польскі сектар, які быў створаны ў 1932 г. пры Усебеларускім камітэце па радыёвяшчанні.

У 20-я гады адначасова з канкрэтнымі захадамі па развіцці нацыянальнай культуры польскай этнічнай супольнасці пачалася арганізацыя навуковых распрацовак па гісторыі палякаў Беларусі. Пры Інстытуце беларускай культуры 30 сакавіка 1925 г. была створана Польская секцыя, адной з мэт якой з'яўлялася вывучэнне польскай культуры на Беларусі. Старшынёй секцыі быў абраны Я. Віткоўскі [1, с. 232-234].

Пасля пераўтварэння Інстытута беларускай культуры ў Беларускаю акадэмію навук, Польская секцыя ІБК увайшла ўжо ў якасці Польскага сектара ў склад Інстытута гістарычных навук, арганізаванага ў сістэме БАН 15 кастрычніа 1929 г. Праз два гады на базе сектара адчыніўся Інстытут польскай пралетарскай культуры, першым яго дырэктарам стаў Я. Віткоўскі. Члены гістарычнай камісіі, якія ўваходзілі ў склад інстытута, працавалі над праблемамі палітычных сіл у Польшчы і Заходняй Беларусі, польскага рэвалюцыйнага руху і іншым, падрыхтавалі да выдання ў 1933 г. кнігі "Рабочы рух у Польшчы ў 1870- 1890 гг.", "Маркс і Энгельс пра польскае пытанне", выдалі "Польска-беларускі слоўнік". [12, с. 237].

Інстытут польскай пралетарскай культуры існаваў да 1935 г. і быў разам з іншымі структурнымі падраздзяленнямі яўрэйскай, латышскай і літоўскай супольнасцей аб'яднаны ў Інстытут пралетарскай культуры нацменшасцей, які дзейнічаў усяго год і быў аб'яднаны з Інстытутам гісторыі АН БССР. Паступова мянялася і тэматыка даследванняў, разгорталася вывучэнне праблем польскай гісторыі, зменшалася колькасць яе даследчыкаў. У канцы 30-х гадоў распрацоўка гісторыі і культуры нацыянальных меншасцей спынілася.

З сярэдзіны 30-х гадоў пачаўся новы этап у палітыцы савецкай улады адносна польскага насельніцтва. Акрамя агульных змен у нацыянальнай палітыцы, гэтаму паспрыяла значнае пагаршэнне савецка-польскіх адносін пасля падпісання польска-германскага дагавора 1935 г., што адбілася і на адносінах савецкай улады да польскага насельніцтва. Пачалася хваля рэпрэсій сярод палякаў, якіх абвінавачвалі ў шпіянажы на карысць Польшчы. У выніку толькі адной аперацыі НКУС БССР па ліквідацыі польскай, нямецкай і латышскай агентуры БССР было арыштавана 21 407 палякаў як "шпіёнаў, дыверсантаў і ўдзельнікаў паўстанскіх арганізацый" [11,с.152]. Усе раней створаныя польскія адміністрацыйныя адзінкі былі пераўтвораны ў звычайныя. Гэты працэс пачаўся з 1935 г. і завяршыўся вясной 1939 г. На працягу гэтых гадоў былі скасаваны ўсе польскія нацыянальныя саветы. Адначасова праводзілася і ліквідацыя польскамоўных школ, яны пераўтвараліся ў беларускія, альбо смешаныя руска-беларускія, былі зачынены і іншыя навучальныя ўстановы. Такім чынам, нацыянальна-культурнае жыццё польскай супольнасці ў БССР было згорнута і з другой паловы 30-х гадоў аб яго развіцці не ўпаміналася ні ў адным дзяржаўным дакуменце.

Пасля ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР на яе заходніх абласцях захоўвалася польская асвета. У верасні 1940 г. тут працавалі 932 польскія школы. Рэарганізацыя ўсёй школьнай адукацыі праводзілася з улікам рассялення палякаў, іх імкнення навучаць дзяцей на польскай мове, аднак гэтыя моманты ажыццяўляліся далёка не заўсёды.

Развіццё культуры польскага этнасу цалкам залежыла як ад унутранай нацыянальнай палітыкі савецкай улады, так і знешнепалітычных адносін з Польшчай. Ва ўмовах 20-х гадоў, адносна спрыяльных для развіцця культуры Нацыянальных меншасцей, разгорнутая работа па уздыму культурнага жыцця, прынесла значныя вынікі. Працавалі польскія навучальныя ўстановы, рабіліся пэўныя крокі ў развіцці літаратуры, тэатральнага мастацтва, вывучэнні сваёй культуры і гісторыі.

Змены ў нацыянальнай палітыцы 30-х гадоў, асабліва іх другой палове, пераход да прынцыпаў інтэрнацыяналізацыі ў культурным будаўніцтве, неспрыяльны знешнепалітычны фактар і ўзмацненне палітычных рэпрэсій, прывялі не толькі да ліквідацыі станоўчых дасягненняў у культуры польскага этнасу, але значна пагоршылі яго грамадскае і эканамічнае становішча, зрабілі больш жорсткімі адносіны да яго ўлады ў параўнанні з іншымі этнічнымі групамі, якія пражывалі ў БССР.

Літаратура

1. Астрога В. А. Вывучэнне гісторыі польскай меншасці ў міжваеннай Беларусі // Этнічныя супольнасці ў Беларусі: гісторыя і сучаснасць. Мн., 2001. - С. 232-234.
2. Валаханович А. М., Кулагін А. Н. Дзержинщина: Прошлое и настоящее. Мн., 1986.
3. Вестник Народного Комиссариата Просвещения ССРБ, 1922, № 9-10.

4. Гісторыя беларускага тэатра. Т. 2, Мн1985.
5. Домбровскі Ч. Работа польскага педагогчнага тэхнікума в Мінске и ее современные результаты // Асвета. 1925, № 5, с. 121-124.
6. Кукелка Я. Польскія працоўныя масы ў сацыялістычным будаўніцтве // Савецкая краіна, 1932, № Ю-11, с. 40-42.
7. ЛіМ, 1933, 2 чэрвеня.
8. ЛіМ, 1935, 16 красавіка.
9. Практическое разрешение национального вопроса в Белорусской Советской Социалистической республике. Ч.П, Мн. 1928. С.159
10. Пушкін І. Арганізацыя і дзейнасць грамадска-палітычных аб'яднанняў нацыянальных меншасцяў БССР у 20-я гады XX ст. // Нацыянальныя пытанні: матэрыялы III міжнароднага кангрэса беларусістаў. Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый". Мн. 2001, с. 156-159.
11. Раманава І. Рэпрэсіі супраць нацыянальных меншасцей Беларусі ў міжваенны перыяд // Беларусь у XX ст. Мн., 2002, с. 148-154.
12. Токарев Н. В. Деятельность научных подразделений Белорусской Академии наук по изучению национальных меньшинств республики (1929—1936 гг.) // Этнічныя супольнасці ў Беларусі: Гісторыя і сучаснасць. Мн., 2001, с. 234-238.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ